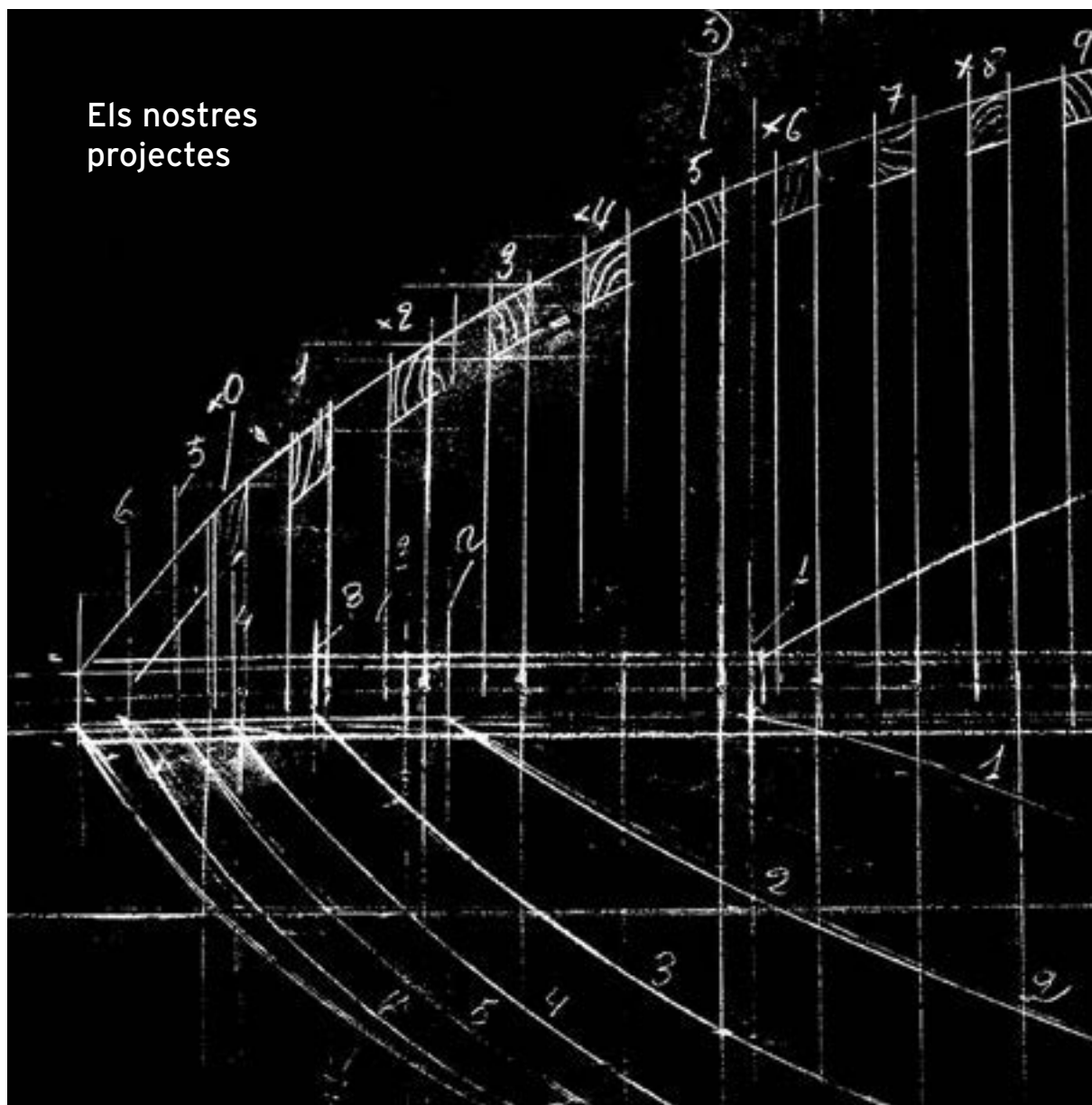

Els nostres
projectes

Les Drassanes Reials de Barcelona durant l'edat moderna (segles xvi i xvii)

Des de fa gairebé deu anys, el Museu Marítim de Barcelona (MMB) desenvolupa accions de recerca encaminades a conèixer millor la història de les Drassanes Reials, generalment a través de l'encàrrec d'una recerca concreta. A partir del 2010, amb la restauració de l'edifici i el replantejament de la seva cronologia, s'ha fet prioritari avançar en el coneixement de la factoria naval durant l'època moderna, un període del qual en sabem molt poc.

Per tal de completar les dades aportades per l'arqueologia, i per incidir probablement en el període més intens de la història de les Drassanes Reials com a equipament preindustrial, cal impulsar un projecte de recerca concret que es focalitzi en els segles xvi i xvii. Amb aquest encàrrec, podrem afegir noves dades sobre la història de la ciutat i també sobre la història marítima del país i de la Mediterrània. Així mateix, ens farà acabar d'encaixar les peces i entendre millor l'edifici i el seu context.

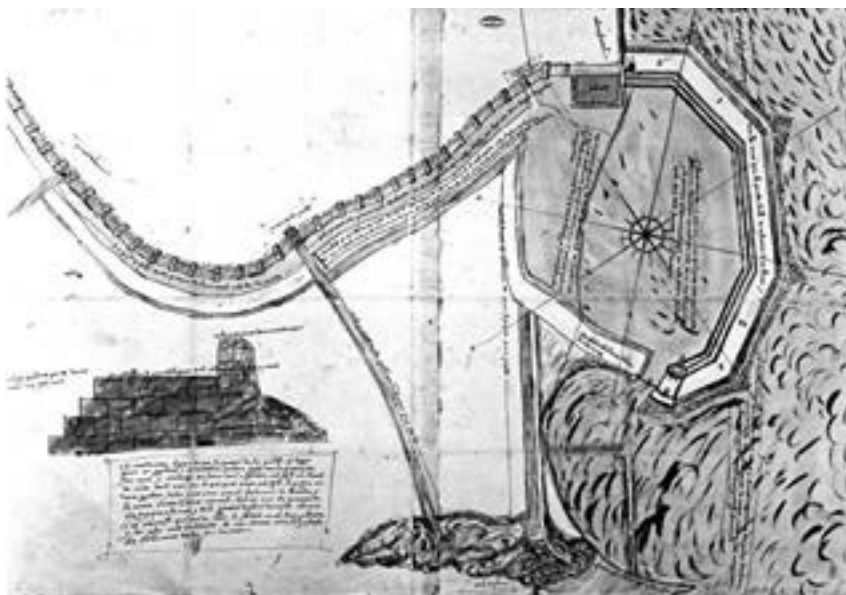
Aquesta acció té uns objectius concrets. En primer lloc, dibuixar el marc institucional en el moment de la creació de la monarquia hispànica, explicar com els canvis de poder van afectar l'administració de les Drassanes i remarcar, sobretot, el seu valor estratègic. En segon lloc, explicar i documentar la reconstrucció arquitectònica de

l'edifici després dels problemes estructurals de mitjan i final del segle xv. Cal saber en quin moment es van decidir de fer les obres de reconstrucció i quines van ser les ampliacions i reformes previstes –i les efectivament realitzades–, així com la justificació de la inversió. En tercer lloc, explicar, amb un cert detall, el funcionament de la factoria naval des del punt de vista dels oficis, les categories, les condicions laborals, la logística de funcionament, el subministrament, etc. Cal situar correctament el paper de les Drassanes de Barcelona en el conjunt de la xarxa de drassanes de la Corona. Finalment, fins a allà on sigui possible, caldrà valorar-ne l'impacte econòmic i social sobre la ciutat i el territori.

El MMB, a través de la fundació de suport al Museu Marítim i Drassanes Reials de Barcelona, ha dissenyat un projecte de recerca bianual dividit en dues parts, que es treballaran simultàniament. D'aquesta manera, hi podrà haver un cert intercanvi d'informació i la màxima coordinació en la recerca d'informació en els arxius. La primera part se centrarà en el segle xvi, durant els regnats de Carles I (1516-1556) i Felip II (1556-1598). La segona part se centrarà en el segle xvii, durant els regnats de Felip III (1598-1621), Felip IV (1621-1665) i Carles II (1665-1700). Serà necessari analitzar l'impacte del canvi de dinastia

Excavacions a les Drassanes. Grada de construcció d'una galera. (Museu marítim de Barcelona. Foto: José Luis Biel).

Baix projecte de 'Mandrache' pel port de Barcelona, 1538. (Espanya. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Archivo General de Simancas. *MPD, 09, 058*).

Vista de Barcelona al *Civitates Orbis Terrarum*, 1574.
(Museu marítim de Barcelona)

a començament del segle XVIII. Cada una de les parts, la realitzarà un investigador diferent.

El termini de desenvolupament del projecte és de dos anys (entre setembre del 2016 i setembre del 2018) i ha de tenir tres moments, que seran distribuïts pels investigadors de la manera que els resulti més convenient: recerca documental en arxius, redacció d'una memòria individual corresponent al període assignat i, finalment, redacció d'una memòria conjunta que doni coherència i homogeneïtat a la recerca.

En el marc de les reunions de l'Observatori Permanent d'Història i Cultura Marítima de la Mediterrània, es va demanar als professors del Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona que ens proposessin alguns

historiadors capacitats per dur a terme aquest projecte. Els investigadors proposats són Jorge Aguilera López (per a la primera part, el segle XVI) i Alfred Chamorro Esteban (per a la segona part, el segle XVII i començament del segle XVIII). En tots dos casos es tracta d'investigadors solvents i coneixedors dels fons arxivístics que cal consultar.

El producte final ha de ser un document que, amb les modificacions que siguin necessàries, es pugui publicar en el mitjà i la forma que el MMB consideri més adient. Naturalment, durant aquest període, es poden anar presentant resultats parcials en forma d'articles o de participació en congressos, ja que l'objectiu final del MMB és contribuir a generar coneixement i a difondre'l de la millor manera possible.

TRASDOTA, La base de dades de tripulants de la Compañía Trasatlántica Española (1893-1926)

La Compañía Trasatlántica es va constituir el mes de juny de 1881 com a resultat de la transformació de la societat Antonio López y Cia. Molt ràpidament es va convertir en la principal empresa naviliera de l'Estat espanyol, ajudada entre altres motius per l'excel·lent relació existent entre els seus principals propietaris, la família Comillas, i els poders polítics. Des de fa anys, el Museu ja ha mostrat interès per la història d'aquesta companyia i, de fet, l'any 2013 ja va fer la presentació pública d'un projecte de recerca del Museu Marítim de Barcelona (MMB) al voltant de la Compañía Trasatlántica («Un Proyecto de recerca sobre la Compañía Trasatlántica Española, S.A.», *Drassana* núm. 21, 2013).

Una de els darreres intervencions té com a objectiu l'estudi d'un fons documental localitzat als locals de la Real Liga Naval Española (RLNE), gràcies a una informació que va donar al museu el capità retirat Carlos Peña Alver. Aquest fons havia estat salvat de la desaparició i restava als locals de la RLNE a Madrid. Aquesta institució, contactada pel Museu Marítim de Barcelona, va permetre generosament la digitalització de la documentació per tal de garantir-ne el futur i facilitar-ne la recerca. Els treballs de digitalització, i posterior catalogació, van ser coordinats per les arxiveres del MMB Pilar Cuerva i Mireia Bertrana.

Una part important d'aquest fons conservat a la Liga Naval són els anomenats "Historiales de Personal". Són 68 volums enquadernats amb les fitxes personals de bona part dels treballadors de la companyia. La part més important d'aquests llibres, pel que fa al nombre de referències, el formen els que esmenten els tripulants subalterns de coberta i de màquines. També hi ha el personal de fonda, especialment nombrós atès que la companyia es dedicava al transport de viatgers i, per tant, eren molt importants els serveis d'aquests treballadors. A banda de tot això, hi trobem també alguns historials d'altres categories com ara els dels oficials, els maquinistes o, fins i tot, dels capellans que oferien els serveis religiosos a bord dels vaixells. Es tracta d'un fons incomplet però d'un gran valor històric.

Pel que fa al contingut de les fitxes, hem de tenir en compte que són registres personals i porten el títol de "Compañía Trasatlántica. Oficina de Embarque". Hi ha un número de registre per a cada treballador. Segueix amb el nom i els dos cognoms, el poble de naixement i la província. També s'hi fa constar l'edat en el moment d'ingressar a la companyia i la categoria amb què ho va fer. A més a més d'aquestes dades de filiació, la fitxa contenia informació sobre la vida laboral d'aquests mariners en

el si de la companyia. Així hi ha informació sobre el dia, mes i any de l'embarcament, el nom del vapor en el qual s'embarcà i la categoria laboral que tenia. Seguia una indicació del salari assignat. Finalment hi consta també la data de desembarcament, amb el dia, mes i any, i també les causes del desembarcament. Sovint a les fitxes hi havia altres anotacions, realitzades als marges, sense que hi hagués un espai reservat a tal efecte.

L'Observatori Permanent d'Història i Cultura Marítima de la Mediterrània, que compta amb la participació de la Universitat de Barcelona, va contactar amb el grup de recerca consolidat Treball, Institucions i Gènere (TIG) d'aquesta universitat. Al TIG hi ha un grup especialitzat en l'estudi del món del treball en els oficis i sectors productius relacionats amb el mar: tripulacions, estibadors, etc. Membres d'aquest grup d'economies marítimes participaren, amb el MMB, en l'organització l'any 2014 del 4t Congrés de la Xarxa d'Història Marítima de la Mediterrània. Coordinen també el grup d'Història del Treball Marítim, a la Xarxa Europea d'Història del Treball (ELHN, segons les sigles en anglès).

Aviat es va plantejar la conveniència de col·laboració entre el Museu Marítim i el grup de recerca TIG per afrontar la creació d'una base de dades amb la informació dels historials de personals de la Compañía Transatlántica digitalitzats. Al museu li interessava tenir un instrument de descripció per poder facilitar l'accés als milers de fitxes que s'havien digitalitzat. Per la seva banda, al grup de recerca li interessava tenir una base de dades amb el contingut d'aquests historials per conèixer les trajectòries laborals d'aquests mariners i realitzar amb aquesta informació la seva tasca de recerca sobre el treball marítim.

Per tal de poder materialitzar adequadament aquests interessos compartits en un projecte comú, el juliol del 2016 vam signar un conveni específic de col·laboració entre el grup de recerca consolidat Treball, Institucions i Gènere (TIG) i el Consorci de les Drassanes Reials i Museu Marítim de Barcelona, per tal d'organitzar activitats conjuntes de difusió de la recerca, com ara seminaris i congressos, dur a terme conjuntament recerques sobre el món del treball a les indústries marítimes, produir pu-

blicacions i explotar els recursos documentals i arxivístics del museu.

En el marc d'aquest conveni, vam fer el buidat d'una part dels historials del personal. Vam encarar el treball en dues fases. En primer lloc, durant el 2016, vam construir TRASDOTA, la base de dades de tripulants de la Compañía Transatlántica. Aquesta base de dades inclou tant els mariners de coberta com els tripulants subalterns de màquines (fogoners i palers). Durant el pròxim curs està previst que es pugui fer també el buidat de les fitxes corresponents als treballadors de fonda. Els recursos necessaris per realitzar la construcció d'aquesta base de dades van sortir paritàriament de les dues institucions. En el cas dels fons aportats pel grup TIG, aquest provenien del projecte del Ministerio de Ciencia e Innovación "Crisis y reconstrucción de los mercados de trabajo en Cataluña (1760-1960). Ocupaciones, culturas del trabajo y estrategias adaptativas" (HAR2014-57187-P). El MMB va recórrer a la Fundació de Suport al Museu Marítim i Drassanes Reials de Barcelona pel al finançament de la part que li pertocava.

En la primera fase del buidat, que ja hem conclòs, hem buidat un total de 33 llibres d'historials de personal. Hem obtingut 3.198 registres corresponents als mariners de coberta, que cronològicament abasten de 1893 a 1912, i uns 4135 registres dels subalterns de màquines, del període que va des de 1893 a 1926, en total 7.333 registres. A les fitxes, de vegades hi trobem anotacions corresponents a períodes posteriors als de la data en la qual els registres es van obrir, que són les suara esmentades. Aquest buidatge es realitza amb la participació de dos becaris de recerca, la Mireia Cortés i en Damián Caballero, a qui aprofitem la menció per agrair la tasca realitzada. Els treballs han estat coordinats pel Dr. Jordi Ibarz, amb l'assessorament del Dr. Enric García.

Pel que fa al contingut de la base de dades, els camps que la componen són els següents (només indiquem el contingut de cada camp quan aquest no es fa prou evident amb el nom): ID (identificador únic de cada registre en la nostra base de dades), Num (el número de registre del treballador a la companyia); Numal (de vegades s'inclou a les fitxes un número de registre alternatiu que es correspon

Fitxa de personal núm. 1921 corresponent al subaltern de màquines Manuel Díaz Díaz, 1898 - 1913 (Museu Marítim de Barcelona, fons Compañía Trasatlántica, Historiales de personal subalterno maquina, M10 [221_062, 159]. Procedència: Real Liga Naval Española).

COMPANIA TRASATLANTICA

Núm. 1921

Oficina de Embarque

Manuel Díaz y Díaz natural de Cune Provincia de Santander

Edad 24 años al ingresar al servicio de la Compañía como

Edad 40 años

FECHA DE EMBAQUE			VAPOR	PLAZA	FECHA DEL DESEMBARQUE				CAUSAS DE SU DESEMBARQUE
Día	Mes	Año	Nombre de Vapor		Día	Mes	Año		
1	Sept	1898	Colon	Palen	28	Oct	1900	San Pedro de	
2	Sept	1900	Colon	Palen	15	Sept	1901	Santander	
3	Sept	1901	Colon	Palen	1	Sept	1902	Santander	deserter
4	Sept	1902	Colon	Palen	1	Sept	1903	Santander	deserter
5	Sept	1903	Colon	Palen	1	Sept	1904	Santander	deserter
6	Sept	1904	Colon	Palen	1	Sept	1905	Santander	deserter
7	Sept	1905	Colon	Palen	1	Sept	1906	Santander	deserter
8	Sept	1906	Colon	Palen	1	Sept	1907	Santander	deserter
9	Sept	1907	Colon	Palen	1	Sept	1908	Santander	deserter
10	Sept	1908	Colon	Palen	1	Sept	1909	Santander	deserter
11	Sept	1909	Colon	Palen	1	Sept	1910	Santander	deserter
12	Sept	1910	Colon	Palen	1	Sept	1911	Santander	deserter
13	Sept	1911	Colon	Palen	1	Sept	1912	Santander	deserter
14	Sept	1912	Colon	Palen	1	Sept	1913	Santander	deserter

a una numeració antiga dins de la mateixa companyia); Nom; Cognom; Cognom; Natural (localitat de naixement); Província; Edat; Categoria; Anotacioembarque (en una tercera part dels registres hi ha una anotació al marge indicant el lloc on es va fer l'embarcament, la majoria a Cadis, la Coruña, Barcelona o Santander); Diaembarque; Mesembarque; Anyembarque; Vapor (nom del vaixell on va embarcar); Plaça (categoria professional); Sou (salari); Diadesembarque; Mesdesembarque; Anydesembarque; Llocdesembarque; Causesdesembarque; Observacions (per indicar si hi ha una anotació a la fitxa que faci referència a algun informe sobre la persona en qüestió); Altres observacions (amb tot tipus d'informacions referides al buidatge, o altres anotacions aparegudes en els marges de les fitxes); Databuidat (la data en la qual es va dur a terme el buidatge); Font (amb el número de la pàgina on es troba la

fitxa); Arxiu (amb el nom de l'arxiu, el Museu Marítim); Buidador (les sigles de les persones que van fer el buidatge); Registre (amb el número identificador de cada llibre).

A part de la informació més aviat quantitativa com ara la referida a la filiació dels treballadors i a les dates d'embarcament i desembarcament, en tenim una altra de quantitativa. En especial, el camp referit a les causes de desembarcament, a banda de l'anàlisi estadística que en podem fer, ens permet tenir dades sobre les desercions, les baixes per malaltia, mort o accident, els càstigs per participació en vagues, naufragis, i moltes altres situacions. Així, ens trobem casos com el del mariner que va desembarcar per haver estat lesionat per un bou a bord del vaixell, o altres obligats a desembarcar per "haberse agarrado a trompadas" amb un altre company, o pel fet d'haver mostrat la seva homosexualitat.

Hores d'ara hem començat la tasca d'explotació científica d'aquest material. La primera tasca ha estat la realització d'una feina de depuració important del buidatge que s'ha realitzat seguint el criteri de la màxima literalitat possible.

Tot i que la recerca en aquest fons està encara en un fase molt inicial, ja s'evidencien alguns resultats preliminars. Així podem veure com els treballadors d'aquesta companyia procedien d'unes poques províncies, i encara més, d'unes poques localitats del litoral espanyol. Les províncies més importants pel que fa a l'origen geogràfic d'aquests mariners són Alacant, Cadis, La Corunya i Pontevedra (pel que fa als de coberta), i La Corunya, Cadis, Pontevedra i Santander (pel que fa als de màquines). La concentració en algunes localitats dels treballadors de la companyia en algun cas resulta força lògic. Per exemple, l'abundància dels originaris de Cadis, ja que era en aquesta ciutat on estaven les principals oficines d'embarca-

ment de la companyia. Però encara treballem per conèixer els motius de la concentració en altres localitats.

El treball amb una mostra significativa de mariners suggereix que més d'una quarta part d'aquests només van fer un viatge amb la companyia. Aquestes dades són similars entre el personal de coberta i el de màquines. Però alhora, també veiem com, entre els de màquines, hi havia una part més gran de mariners que van tenir una llarga vida laboral a la mateixa empresa que entre els mariners de coberta. Tot plegat són unes pinzellades que mostren la potencialitat d'aquesta base de dades per respondre algunes incògnites referides a la formació del mercat de treball en les tasques marítimes, i que alhora ens permet fer-nos noves preguntes.

En els propers mesos, el grup de recerca consolidat Treball Institucions i Gènere i el Museu Marítim de Barcelona tenen previst continuar amb diversos treballs de col·laboració a partir d'aquest fons.